Timo Räikkönen, Sami Niemi, Maria Salenius, Mari Sjöström

Valtiovarainvaliokunnan sivistys- ja tiedejaoston lausuntopyyntö

HE 41/2023 vp Hallituksen esitys eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2024

Kuntaliitto kiittää mahdollisuudesta antaa lausunto hallituksen esityksestä liittyen liikuntatoimen keskeisiin painotuksiin ja kipupisteisiin, ml. keinot saada eri-ikäiset suomalaiset liikkumaan enemmän sekä Harrastamisen Suomen malliin kuntien osalta. Liikkumattomuuden seuraukset Suomessa ovat sekä terveydellisiä että taloudellisia. Kuntien liikuntatoimet vastaavat pitkälti paikallisten liikuntamahdollisuuksien tarjoamisesta ja edistämisestä. Niiden tehtävänä on varmistaa, että kaikki kuntalaiset voivat nauttia liikunnasta. Tämä tukee yksilöiden hyvinvointia ja koko yhteisön kestävyyttä.

Yleistä valtion talousarvioehdotuksesta vuodelle 2024 sekä julkisen talouden suunnitelmasta 2024–2027

Julkisen talouden tilanne on huolestuttava. Talouskasvu on tällä hetkellä seisahtunut ja monet eri tekijät, muun muassa hallitusohjelman määräaikainen investointiohjelma, korkomenot sekä turvallisuuteen liittyvät hankinnat, kasvattavat julkisen sektorin alijäämää. Hallituksen talous- ja finanssipolitiikan linja nojaa neljän miljardin euron menosopeutukseen ja työllisyyttä edistäviin rakenteellisiin uudistuksiin. Samaan aikaan veroaste laskee. Valtiovarainministeriön mukaan talouskasvu vauhdittuu jo ensi vuodesta lähtien, mutta julkinen talous pysyy yhä rakenteellisesti alijäämäisenä ja velkasuhde jatkaa kasvuaan. Riskit odotettua heikommasta työllisten määrän lisäyksestä sekä talouskasvusta ovat kuitenkin suuret.

Hallitusohjelman päätösperäiset toimet vahvistavat julkista taloutta nettomääräisesti noin 3,1 miljardilla eurolla vuoden 2027 tasossa. On valitettavaa, että päätökset eivät tähtää kuitenkaan kuntatalouden vahvistumiseen. Sen sijaan kuntatalous heikkenee hallitusohjelman liite B:n päätösten seurauksena noin 0,2 miljardilla eurolla. Jos hallituksen toimenpiteiden tarkastelua laajennetaan ottamalla mukaan myös vuodelle 2024 ehdotettu työnantajan

CC BY

Suomen Kuntaliitto
www.kuntaliitto.fi
etunimi.sukunimi@kuntaliitto.fi

Finlands Kommunförbund
www.kommunforbundet.fi
fornamn.efternamn@kommunforbundet.fi

työttömyysvakuutusmaksun alennus niin muutosten yhteisvaikutus kääntyy nettona arviolta noin 0,2 miljardia euroa kuntataloutta vahvistavaksi.

Kuntien talousnäkymät

Hallitus heikentää kuntien rahoitusta leikkaamalla kuntien peruspalvelujen valtionosuuden indeksikorotusta. Yhden prosenttiyksikön indeksijarru vähentää kuntien tuloja vuoden 2027 tasossa noin 111 miljoonaa euroa. Leikkaus on pysyvä. Myös sosiaaliturvaetuuksiin liittyvän päätöskokonaisuuden arvioidaan heikentävän kuntataloutta hallituskauden aikana. Hallituksen päätösten yhteisvaikutus kuntatalouteen on vuoden 2024 osalta maltillinen, mutta toimenpiteiden nettovaikutukset kohdistuvat kuitenkin erisuuruisina eri kuntiin. Pidemmällä aikavälillä odotettua heikompi talous- ja työllisyyskehitys saattaa heilauttaa hallituksen toimien vaikutusta kuntatalouteen myös huomattavasti negatiivisempaan suuntaan. Syynä se, että kunnat rahoittavat yhä puolet perustoimeentulotuen menoista.

Vuosi 2023 näyttää kuntataloudessa poikkeuksellisen vahvalta, mutta sote-uudistuksen vuoksi kuntatalouden tilaan liittyy edelleen huomattavaa vaihtelua kuntien välillä. Kuntien rahoitusjärjestelmän uudistaminen kuluvalla hallituskaudella on välttämätöntä.
Kuntien ja kuntayhtymien kehitysarvio 2024–2027 on heikentynyt viime kevään ennusteesta selvästi. Kuntasektorin investoinnit huomioiva rahoitusjäämä jää 2024–2027 selvästi alijäämäiseksi ja kuntien lainakanta nousee noin viidellä miljardilla eurolla. Kuntien alijäämäisyyden kasvaminen johtuu kuntien mittavista investoinneista, henkilöstömenojen kasvusta sekä edelliseen kehitysarvioon nähden heikentyneestä verorahoituksesta. Heikoimmin pärjäävät pienet, alle 5000 asukkaan kunnat.

Myöskään kansantalouden tilinpidon mukainen kuntahallinnon ennuste ei saavuta hallituksen kuntahallinnolle asetettua nimellistä rahoitusasematavoitetta. Kuntahallinnon rahoitusalijäämän tulisi olla hallituskauden lopulla lähellä tasapainoa. Merkittävää osaa hallituksen finanssipoliittisista tavoitteista ei saavuteta ilman uusia julkista taloutta ja talouskasvua kohentavia toimia hallituskauden aikana.

Liikuntapalvelut

Vapaa-aikatoimen osalta rahoituksen kokonaisuudessa tapahtuu merkittäviä muutoksia, jotka vaikuttavat sekä kuntiin että etenkin järjestökenttään. Rahapelituotot siirretään valtion budjettiin ja tuotot jaetaan jatkossa määrärahoina osana normaalia valtion budjettivalmistelua. Uudistus tulee voimaan vuoden 2024 alusta. Siirtymävaihe kestää 2024-2026.

Rahapelitoiminnan liikuntaa koskevat määrärahat kerätään osaksi opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalan määrärahoja, mikä selventää budjettirakennetta, kun määrärahoja ei erikseen jaotella

Veikkauksen ja budjetin rahoihin. Rahapelitoiminnan rahoitustaso on noin 990 milj. euroa v. 2024. Opetus- ja kulttuuriministeriön osuus tästä hieman yli puolet tieteeseen, kulttuuriin, nuorisoon ja liikuntaan kohdistuvasta kokonaisuudesta.

Valtion rahoituksen osuus kuntien vapaa-ajan palveluissa on melko pieni ja kunnat kantavat toimialan rahoituksesta merkittävän osan. Liikuntatoimen määrärahoihin ehdotetaan noin 149 miljoonaa euroa. Lisäksi liikunnallisen aktiivisuuden lisäämiseen ehdotetaan varattavaksi vuosittain 20 miljoonaa euroa vuodesta 2024 alkaen. Määrärahalla toteutetaan liikunnallisen elämäntavan ja toimintakyvyn poikkihallinnollista Suomi liikkeelle -ohjelmaa. Kuntien kannalta määrärahan kohdentumisen epävarmuus aiheuttaa ongelmia pitkäjänteisen suunnittelun näkökulmasta.

Kuntien roolia liikkumisen olosuhteiden ja edellytysten luojana ei ole erityisen vahvasti tunnistettu hallitusohjelmassa, vaikka liikunnan edellytysten luominen on osa kuntien lakisääteistä perustehtävää. Hallitusohjelmakirjauksen konkreettiset toimenpiteet tai Suomi Liikkeelle-ohjelman rahoituksen kohdentumista kuntien osalta on vaikea arvioida. Määräraha kohdentuu hallinnointiin sekä avustuksiin, joiden kohdentumisesta ei ole arvioitavissa olevaa tietoa.

Kuntaliiton käsityksen mukaan ne kunnat, joissa liikunta ja liikkuminen on tunnistettu strategisena painopisteenä, ovat onnistuneet tuottamaan kuntalaisille monipuolisia liikuntapalveluita ja huomioimaan liikkumisen osana heidän arkeaan. Esimerkiksi viime aikoina lisääntyneessä kunnissa tehtävässä liikkumisohjelmatyössä on voitu edistää monipuolisesti kuntalaisille tarjottavia liikuntamahdollisuuksia.

Kunnat liikkumisen edistäjinä

Kunnat ovat keskeisiä toimijoita kansalaisten hyvinvoinnin edistämisessä. On tärkeää vahvistaa kuntien taloudellista asemaa ja taata pitkäjänteinen rahoitus, jotta ne voivat tehokkaasti toteuttaa roolinsa liikunnan ja liikkumisen edistäjinä.

Kuntaliitto muistuttaa, että liikkumisen ja liikunnallisen elämäntavan osalta kunnissa luodaan poikkihallinnollisella yhteistyöllä edellytykset monipuoliseen liikkumiseen niin infrastruktuurin kuin palveluiden osalta hyödyntäen olemassa olevia elinympäristön mahdollisuuksia. Kunnilla on lähellä asukasta parhaat mahdollisuuden huomioida myös erilaisten kuntalaisten liikkumistarpeet ja -toiveet.

Kunnat eivät kuitenkaan selviä liikkumiseen liittyvistä haasteista yksin, vaan tarvitsevat yhteistyöhön niin julkisia kuin yksityisiäkin toimijoita, kuten järjestöjä ja paikallisia yrityksiä. Esimerkiksi elintapaohjauksen palveluketjuista liikuntaneuvonta on yksi keskeinen monialaista yhteistyötä vaativa kokonaisuus. Yhteistyö ja vastuunjako kuntien ja hyvinvointialueiden välillä on asukkaiden kannalta keskeinen yhdyspintatehtävä.

Erityisenä haasteena Kuntaliitto pitää liikkumattomuuteen liittyvän kokonaisuuden moninaisuutta, jossa keskeisessä rollissa ovat myös ihmisten omat valinnat ja käyttäytyminen. Kunnat ja muut toimijat voivat tukea ja edistää liikunnallisen elämäntavan lisäämistä, mutta myös ihmisellä itsellään on vastuu hyödyntää tarjottuja mahdollisuuksia omien voimavarojensa puitteissa. Muutos vaatii monitoimijaista ja kokonaisvaltaista yhteistyötä.

Jotta kunnat onnistuvat tehtävässään, tarvitaan monipuolisesti tietoa liikuntaa ja liikkumista koskevan päätöksenteon tueksi. Erityinen tarve on kuntakohtaiselle maksuttomalle tiedolle. Huomiota tulee kiinnittää myös tiedon kulkuun kuntien ja hyvinvointialueiden välillä. Tähän ei kuitenkaan ole tarkoituksenmukaista luoda tiukkoja normeja vaan varmistaa paikallisista ja alueellisista lähtökohdista tarvittavan tiedon saatavuus.

Harrastamisen Suomen malli

Koulupäivän yhteydessä järjestettävien perusopetuslain mukaisen aamu- ja iltapäivätoiminnan ja koululaistenkerhotoiminnan sekä nuorisolain mukaisen nuorten harrastustoiminnan osalta ei rahoitustasoon esitetä edelliseen vuoteen nähden muutoksia. Kunnat ovat osoittaneet valmiutta ja tahtoa panostaa koulupäivän yhteydessä järjestettäviin palveluihin monipuolisesti, vaikka näiden toimintojen järjestäminen on vapaaehtoista ja rahoituspohja sisältää epävarmuutta. Koulupäivän yhteyteen ei tulisi rakentaa enempää erillisiä lainsäädännön tai valtionavustusten kautta ohjattavia toimintoja.

Rahoitustaso ei ole muuttunut eli esitetään säilyvän 14,5 M€, vaikka toiminta on laajentunut. Huolta aiheuttaa se, että valtionavustuksen omarahoitusosuus lähtisi nousemaan nykyisestä ja samalla harrastustoiminta laajenisi uusiin kuntiin. Tämän lisäksi kuntien pitkäjänteisen toiminnan kehittämistä hankaloittaa se, että rahoitusta tulee hakea joka vuosi, jolloin tilanne sisältää aina epävarmuutta.

Nuorisolakia harrastamisen Suomen mallin osalta sovelletaan tänä lukuvuonna ensimmäisen kerran. Toiminta on pilotointivaiheesta lähtien laajentunut, mutta määrärahan taso ei ole muuttunut lakiesityksestä. Lukuvuonna 2023-2024 avustusta jaettiin 252 kuntaan. Yhteistyötä ei kuitenkaan tehdä merkittävästi, koska avustuksia on myönnettyä 262 kunnan alueella tapahtuvaan toimintaan.

Huomattavaa on, että monia lasten ja nuorten vapaa-ajantoimintoja ohjataan eri laeissa. Näiden monimuotoisten palveluiden sekä tilojen, paikkojen ja puitteiden yhteensovittaminen on jäänyt kuntien vastuulle. Esimerkiksi perusopetuslaissa säädetään sekä koululaisille maksuttomasti tarjottavasta koululaisten kerhotoiminnasta että perusopetuslain mukaisesta aamu- ja iltapäivätoiminnasta.

Harrastamisen Suomen malli on nuorisolain mukaista toimintaa, jota kunnat voivat järjestää. Kuntaliitto pitää puutteena sitä, että nuorisolaissa ei ole nuorten harrastustoiminnan osalta tunnistettu perusopetukseen valmistavan opetuksen oppilaita, jotka selkeästi hyötyisivät koulupäivän yhteydessä olevista harrastusmahdollisuuksista niissä tilanteissa, jossa oppilas siirtyy valmistavasta opetuksesta perusopetukseen.

Kuntaliitto pitää tärkeänä, että nuorten harrastustoiminta säilyy jatkossakin vapaaehtoisena toimintana järjestää. Tähän mahdollisuuteen onkin hyvin menestyksekkäästi tartuttu.

SUOMEN KUNTALIITTO

Hanna Tainio
varatoimitusjohtaja

Timo Räikkönen
erityisasiantuntija

Suomen Kuntaliitto
www.kuntaliitto.fi
etunimi.sukunimi@kuntaliitto.fi

Finlands Kommunförbund
www.kommunforbundet.fi
fornamn.efternamn@kommunforbundet.fi